

پرفروش‌ترین
کتاب‌های
امتحان
نهایی

فرمول
بیست

۳ دین و زندگی

پایه دوازدهم

رشته تجربی، ریاضی و هنر

مؤلفان

مرتضی محسنی کبیر

محمد رضایی بقاء

فرمول

بیست

«الیس الله بكاف عبده» (زمر، ۳۶)
آیا خداوند برای بنده‌اش کافی نیست؟

کتابی که پیش رو دارید، حاصل تلاش برای ارائه مناسب و کاربردی از کتاب دین و زندگی پایه دوازدهم برای آمادگی امتحان نهایی است.

در این کتاب سعی شده است مطالب ضروری مطابق با جدیدترین تغییرات امتحانات نهایی به نحوی طبقه‌بندی شود که بتواند پاسخ‌گوی نیازهای دانش‌آموزان در راستای موفقیت آنان باشد. امیدواریم همه عزیزان دانش‌آموز از این نوشته بهره کافی را ببرند.

این کتاب شامل بخش‌های زیر است:

در این درس می‌خوانیم: بیان اهداف اصلی و فرعی هر درس.

مشاوره: بیان تعداد آیات، احادیث، اشعار و بارم هر درس در امتحانات نوبت اول و دوم.

سبک مطالعه: اولویت‌بندی در فراگیری مطالب درس و بیان روش مطالعه به صورت صمیمی و محاوره.

ایستگاه آیه و حدیث و شعر: ترجمه روان آیه و حدیث و پیام‌های مختلف آیات و احادیث و اشعار در قالب سؤال و جواب و مشخص کردن کلیدواژه‌های آن‌ها.

تلنگر: حواست باشه! بیان نکات مشابه و گمراه‌کننده درس‌ها و دام‌های آموزشی.

نکته راهبردی: نکات کلی و میان‌بر برای درک بهتر مفاهیم مهم درس.

مرور سریع: طبقه‌بندی برخی از مفاهیم حجیم درس برای سهولت در یادگیری.

متن کتاب درسی: تمام متن کتاب درسی ذکر شده است و برای شرح بهتر درس، اصطلاحات و توضیحات اضافه در پرانتزها آمده است. در ضمن تمام سؤالات (۱) در ابتدا و یا در میان درس، (۲) تدبر و تفکر در آیات، (۳) خودارزیابی، (۴) فعالیت کلاسی، (۵) بررسی‌ها، (۶) اندیشه و تحقیق براساس کتاب «راهنمای معلم» پاسخ داده شده است.

پرانتزها در درسنامه: برای توضیح بیشتر، کلمات مترادف یا ارجاع مطالب ترکیبی است.

تعریف اصطلاحات و مفاهیم کلیدی: آشنایی با تعریف اصطلاحات مهم درس.

درس در یک نگاه: ارائه نموداری خلاصه هر درس، جهت نگاهی کلی به درس و مطالعه سریع و مرور آن قبل از امتحان.

ایستگاه سؤال: انواع سؤالات مورد طرح در امتحان نهایی پس از پایان بخش‌ها و تیتراهای فرعی درس، به صورت سؤال‌های میان درس.

پاورقی‌ها: بعضی از مطالب که نیاز به توضیح بیشتر دارد و در فهم مطالب موثر است، همچنین عبارات عربی برخی از آیات که در کتاب درسی فقط ترجمه فارسی آن‌ها آمده است.

سؤالات تشریحی: شامل تعداد زیادی سؤال متنوع منطبق بر امتحان نهایی در انواع مختلف آیات و احادیث، صحیح و غلط، جای خالی، پاسخ کوتاه، چندگزینه‌ای، کشف ارتباط، احکام (در درس ۸)، تعریف مفاهیم و اصطلاحات، پاسخ بلند (تشریحی) و درک مطلب برای آمادگی در امتحانات میان ترم و امتحان نهایی.

سؤالات ستاره‌دار: از هر درسی سؤالات مهم و ضروری انتخاب شده و با علامت ☆ نشان‌گذاری شده است و کسانی که فرصت کم‌تری دارند، باید این سؤالات را حتماً ببینند و حل نمایند.

پاسخ نامه تشریحی: پاسخ هایی کافی متناسب با راهنمای تصحیح امتحان نهایی و بررسی دلیل نادرستی گزاره های غلط.

امتحان نهایی: ارائه چند دوره سؤالات امتحان نهایی سال های اخیر با پاسخ تشریحی.

هایلایت کتاب درسی (جزوه رایگان همراه کتاب): همه قسمت هایی که از سال ۹۷ تا ۱۴۰۴ به هر شکل و شمایلی از آن ها سؤال طرح شده، در کتاب درسی هایلایت کرده ایم و آدرس سؤالات را در قسمت پاورقی مشخص کرده ایم تا شب امتحان برای مرور و یادآوری از آن استفاده کنید. به قسمت های هایلایت نشده هم توجهی ویژه نمایید.

تشکر ویژه

در پایان شایسته است از همه عزیزانی که ما را در به ثمر رساندن این کتاب یاری نموده اند، آقایان مرتضی یعقوبی، نقی شفایی، منوچهر ستینه، مهدی زمانی نژاد، سید هادی هاشمی، سید کمال الدین سیفی، محمدرضا فرهنگیان، مجید فرهنگیان، سید کمال باوسی، جعفر رنجبرزاده، علی مراد زنگنه، امین اسدیان پور، فردین سماقی، سعدی رضایی، هادی ناصری، حسین باغانی، محمدفخرالدین مرشدی تنکابنی، حمید حسین پور، ابوالفضل احدزاده، محمد هادی گوهری، محمد علی عبادتی، محمد بختیاری، حسین مقدسی، حسین رضاییان، محسن بیاتی، آرمان جیلاردی، علی شلفی، عسکر امیرکلایی اندی، محمد حسین کریمی، بهرام پوروطن، سید هادی موسوی، حسن خانی (فیاض)، بیژن دیبا، سید عطا میرمحمدی، وحید دولتی، جواد علی عباس زاده، محمدرضا ثابتی، حسین نقوی، محمدرضا رعیتی، محمدرضا رخشانی مقدم، سید احسان هندی و خانم ها وحیده کاغذی، محبوبه ابتسام، فاطمه سادات خلیل پورسیدی، فاطمه واثقی، سید فاطمه موسوی، حمیده صادقی و زهرا جعفری یزنی تشکر نماییم که اگر تشویق ها و همراهی ها آنان نبود، کار به سرانجام نمی رسید.

بازم بندی درس دین و زندگی ۳		
شماره درس	پایانی نوبت اول	پایانی نوبت دوم
اول و دوم	۶	۳
سوم و چهارم	۴	۳
پنجم و ششم	۶	۴
هفتم و هشتم	—	۵
نهم و دهم	—	۵
قرائت	۴	—
جمع	۲۰	۲۰

مدرسہ
اینٹرنی
گاج

گاج لایو

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۶۰ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

۲۵ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۶۰ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

۳۵ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۴۰ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

۲۵ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۴۵ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

۳۵ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۲۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۵۰ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون دوم درس

۳۰ دقیقه

جلسه
آزمون اول درس

۶۰ دقیقه

جلسه
آموزش کامل درس

درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۳ آزمون دوم درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۲ آزمون اول درس	۴۵ دقیقه	جلسه ۱ آموزش کامل درس
درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۳ آزمون دوم درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۲ آزمون اول درس	۶۰ دقیقه	جلسه ۱ آموزش کامل درس
درس	۲۵ دقیقه	جلسه ۳ آزمون دوم درس	۲۵ دقیقه	جلسه ۲ آزمون اول درس	۵۰ دقیقه	جلسه ۱ آموزش کامل درس
درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۳ آزمون دوم درس	۲۰ دقیقه	جلسه ۲ آزمون اول درس	۶۰ دقیقه	جلسه ۱ آموزش کامل درس
جلسه ۱۴ نیمسال اول (۱)	۲۰ دقیقه	جلسه ۳ درس ۴ و ۵	۲۵ دقیقه	جلسه ۲ درس ۱ تا ۳	۲۵ دقیقه	جلسه ۱ درس ۱ و ۲
جلسه ۸ خرداد ۱۴۰۳	۲۰ دقیقه	جلسه ۷ خرداد ۱۴۰۲	۲۰ دقیقه	جلسه ۶ درس ۷ تا ۱۰	۲۰ دقیقه	جلسه ۵ نیمسال اول (۲)
جلسه ۱۱ خرداد ۱۴۰۴	۳۰ دقیقه	جلسه ۱۰ دی ۱۴۰۳	۲۵ دقیقه	جلسه ۹ مرداد ۱۴۰۳	۲۰ دقیقه	

پاسخ	سؤالات	درسنامه
۲۲۰	۲۲	۱۰
۲۲۲	۳۸	۲۷
۲۲۴	۵۶	۴۴
۲۲۸	۷۴	۶۲
۲۳۰	۹۳	۸۱
۲۳۳	۱۱۷	۱۰۰
۲۳۷	۱۴۰	۱۲۸
۲۴۱	۱۶۱	۱۴۸
۲۴۷	۱۸۸	۱۷۳
۲۵۱	۲۰۹	۱۹۵

درس اول: هستی بخش
درس دوم: یگانه بی همتا
درس سوم: توحید و سبک زندگی
درس چهارم: فقط برای تو
درس پنجم: قدرت پرواز
درس ششم: سنت های خداوند در زندگی
درس هفتم: بازگشت
درس هشتم: زندگی در دنیای امروز و عمل به احکام الهی
درس نهم: پایه های استوار
درس دهم: تمدن جدید و مسئولیت ما

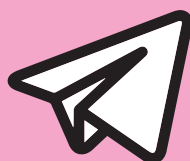
امتحان نهایی

۲۶۶	آزمون ۶: خرداد ماه ۱۴۰۳
۲۶۸	آزمون ۷: مرداد ماه ۱۴۰۳
۲۶۹	آزمون ۸: دی ماه ۱۴۰۳
۲۷۱	آزمون ۹: خرداد ماه ۱۴۰۴
۲۷۳	پاسخ نامه تشریحی آزمون ۱ تا ۹

۲۵۸	آزمون ۱: نوبت اول
۲۵۹	آزمون ۲: نوبت اول
۲۶۱	آزمون ۳: خرداد ماه ۱۴۰۲
۲۶۲	آزمون ۴: شهریور ماه ۱۴۰۲
۲۶۴	آزمون ۵: دی ماه ۱۴۰۲

برای دسترسی سریع به
این آیدی QR-Code
مقابل را اسکن کنید.

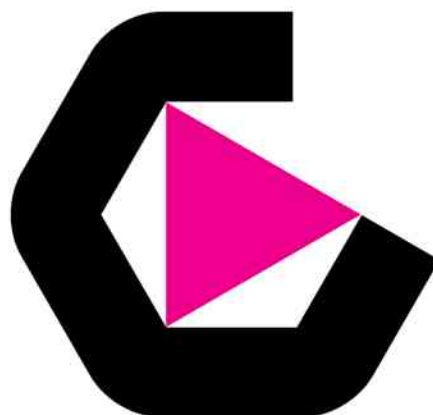
برای دریافت آزمون های
درس به درس کلمه
«دینی» را به این
آیدی تلگرام
ارسال کنید.
@gajlive_bot

دین و زندگی ۳

دوره کامل آموزش تصویری در
۲۲ ساعت به صورت درس به درس

برای مشاهده ویدیوها در سایت gajlive.ir
برجسب را خراش داده و از کد زیر استفاده کنید

پشتیبانی
۰۲۱-۶۴۲۰

www.gajlive.ir

۱

بخش

درستنامه

و سؤالات تشریحی

درس اول

هستی بخش

در این درس می‌خوانیم

نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا، آگاهی یافتن به نیاز خود به خداوند که سرچشمه بندگی است، مفهوم نور بودن خدا در هستی، معرفت عمیق و والای خدا را در هر چیز دیدن و ناتوانی انسان در شناخت چیستی و ذات خداوند.

مشاوره

۳ آیه، ۴ حدیث و ۴ شعر در این درس، موجود است. بارم این درس در امتحان نوبت اول حدود ۳ نمره و در امتحان نهایی حدود ۱/۵ نمره است.

دوست من! اول باید منظور از نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا رو همراه با مثال‌های مرتبط با اون یاد بگیری. بعد به سراغ آیات اون بری. آیه، حدیث و شعرای مربوط به نور بودن خداوند در هستی رو کنار هم و در ارتباط با همدیگه فرابگیر. فایده و ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز یعنی افزایش بندگی که آگاهی، سرچشمه‌اونه رو همراه با دعای پیامبر که اهمیت زیادی داره، خوب بخون. در نهایت، حیطه شناخت انسان رو نسبت به هستی و چیستی خدا به طور مشخص بیاموز.

تفکر و اندیشه^۱

- اندیشه مانند بذری است که ۱ در ذهن جوانه می‌زند، ۲ در دل و قلب ریشه می‌دواند و ۳ برگ و بار آن به صورت اعمال، ظاهر می‌گردد.
- اندیشه، ۱ بهار جوانی را پرطراوت و زیبا می‌سازد، ۲ استعدادها را شکوفا می‌کند و ۳ امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد. علاوه بر آن می‌تواند برترین عبادت‌ها (= تفکر و اندیشه) باشد.

پیام اصلی: اندیشه می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد.

میزان الحکمة - ایستگاه حدیث

پیامبر اکرم (ص): أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَفِي قُدْرَتِهِ.

برترین عبادت، اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت اوست.

سؤال ۱ از دیدگاه رسول خدا (ص)، برترین عبادت‌ها چیست؟

۲ اگر اندیشیدن، مداوم و درباره خدا و صفات او باشد، کدام تعبیر پیامبر (ص) در مورد آن صحیح است؟

پاسخ ۱ اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت او ۲ برترین عبادت‌ها

نکته ترکیبی این حدیث بیانگر توحید عملی (درس ۳) و افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص (درس ۴) و علم‌آموزی و عقلگرایی از معیارهای تمدن اسلامی است. (درس ۹)

- این بخش از کتاب (بخش تفکر و اندیشه شامل درس‌های ۱ تا ۶) به همین عبادت پرداخته است: اندیشه درباره خدا

ایستگاه سؤال

۱ آیات و احادیث: پیام حدیث شریف پیامبر اکرم (ص): «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَفِي قُدْرَتِهِ» را بنویسید.

۲ پاسخ کوتاه: آ) مایه طراوت و زیبایی بهار جوانی و شکوفایی استعدادهای انسان چیست؟

ب) ظهور اندیشه به چه صورتی است؟

۳ چند گزینه‌ای: پیامبر اکرم (ص) کدام مورد را برترین عبادت معرفی نموده‌اند؟

۱) فکر کردن درباره ذات و صفات خداوند ۲) اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت او

۴ پاسخ تشریحی: آ) سه مورد از آثار و ثمرات تفکر و اندیشه را نام ببرید.

ب) اهمیت و جایگاه اندیشه را توضیح دهید.

۱. تفکر و اندیشه مربوط به متن قبل از شروع درس اول است.

پاسخ ۱. اندیشه درباره خدا و قدرت او، برترین عبادت‌هاست.

۲. آ. اندیشه (ب) اعمال

۳. گزینه (۲)

۴. آ. اندیشه، ۱. بهار جوانی را پرطراوت و زیبا می‌سازد، ۲. استعدادها را شکوفا می‌کند و ۳. امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد.

ب) اندیشه مانند بذری است که در ذهن جوانه می‌زند و در دل و قلب ریشه می‌دواند و برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌گردد.

مقدمه

- آیا تاکنون برایتان پیش آمده است که در فضایی آرام نشسته و به دوراز هیجان و هیاهوی زندگی درباره این جهان پر جنب و جوش (پرغوغا) تفکر کرده باشید؟
- تفکر درباره جهان دوردست؛ یعنی آسمان بی‌کران با کهکشان‌ها، منظومه‌ها، خورشید و سیارگان؛ و تفکر درباره همین جهان نزدیک، یعنی زمین با جنگل‌ها، دریاها، بیابان‌ها، جانوران، گیاهان و گل‌های زیبایش.

• آیا هرگز درباره آغاز و پایان این هستی پهن‌و‌رفکر کرده‌اید؟ به راستی این میلیاردها میلیاردها کهکشان و ستاره و سیاره، با میلیاردها موجودات متنوع از کجا آمده‌اند؟

سؤال موجودات جهان، هستی خود را وامدار (فقیر، نیازمند، وابسته به) چه کسی هستند؟!

جواب همه موجودات، از جمله انسان پدیده‌هایی هستند که وجود و هستی‌شان از خودشان نیست و در وجود و هستی، نیازمند به خدا هستند.

تلاشگر: حواست باشه

لازمه این‌که بدانیم آیا موجودات، هستی خود را وامدار کسی هستند یا خیر، تفکر در مورد آغاز و پایان هستی، یا به تعبیری، تفکر درباره مبدأ و معاد است که نیازمند تفکر در جهان نزدیک و دوردست می‌باشد.

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

شناخت اولیه و ابتدایی

- هر کدام از ما، بر اساس فطرت خویش، خدا را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم. به روشنی می‌دانیم در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی می‌کند و به موجودات مدد می‌رساند.

معرفت عمیق‌تر

- با وجود این شناخت اولیه (ابتدایی و فطری)، قرآن کریم ما را به معرفت عمیق‌تر درباره خداوند فرا می‌خواند و راه‌های گوناگونی را برای درک وجود او و نیز شناخت صفات و افعال او به ما نشان می‌دهد. یکی از این راه‌ها تفکر درباره نیازمند بودن جهان، در پیدایش خود، به آفریننده است. بیان این راه به شرح زیر است:

مقدمه اول

- اگر به خود نظر کنیم، خود را پدیده‌ای می‌یابیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نیست. در اشیای پیرامون نیز که ببینیم، آن‌ها را همین‌گونه می‌بینیم؛ حیوانات، گیاهان، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها، همه را، پدیده‌هایی می‌یابیم که وجودشان از خودشان نبوده و نیست.

چند عبارت مترادف با هم رو ببین!

تلاشگر: حواست باشه

پدیده‌ها = مخلوقات = وجودشان از خودشان نیست = فقیر = وابسته = وامدار

مقدمه دوم

- پدیده‌ها، که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که ۱. خودش پدیده نباشد، بلکه ۲. وجودش از خودش باشد؛ همان‌طور که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که خودش شیرین باشد.

عبدالرحمان جامی این معنا را در دو بیت چنین بیان می‌کند:

پیام اصلی: پدیده‌ها نیازمند پدیدآورنده هستند و نمی‌توانند هستی‌بخش باشند.

(جامی) - ایستگاه شعر

ذات نایافته از هستی، بخش^۱ چون تواند که بُود هستی‌بخش
خشک ابری که بُود ز آب تهی ناید از وی صفت آب‌دهی

سؤال ۱ کدامین مقدمه استدلال نیازمندی جهان به خدا در پیدایش، در این بیت ذکر شده است؟
۲ مفهوم اصلی این ابیات را بنویسید.

پاسخ ۱ مقدمه دوم

۲ پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد؛ بلکه وجودش از خودش باشد.

آری در آفرینش نیز، یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری **نیست** (بی‌نیاز و غنی است)، که خودش **ذاتاً موجود باشد**. در این صورت، چنین چیزی دیگر پدیده **نیست** و نیاز به پدیدآورنده **نخواهد داشت**؛ همواره بوده است و همواره خواهد بود.
نتیجه با توجه به دو مقدمه گفته شده می‌توانیم نتیجه بگیریم که ما و همه پدیده‌های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای (خالق)، نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

تفکر در متن

توضیحات قبل را به صورت یک استدلال، به طور خلاصه بنویسید.

مقدمه اول: ما و این جهان، پدیده هستیم، یعنی وجودمان از خودمان نیست و هستی ما از خودمان سرچشمه نمی‌گیرد.
مقدمه دوم: موجوداتی که وجودشان از خودشان نیست (پدیده‌ها)، در موجود شدن خود، نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
نتیجه: ما و همه پدیده‌های جهان در پدید آمدن و هست شدن خود، نیازمند آفریننده‌ای هستیم که او خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد.

نکته راهبردی

در تشخیص عبارات مربوط به مقدمه اول و دوم، اگر لفظی در جمله بیاید که به خدا اشاره کند، بیانگر مقدمه دوم است؛ مانند: پدیدآورنده، دیگری، هستی‌بخش، وجودش از خودش باشد، پدیده نیست، همواره هست، مستقل و قائم به خود است، هستی از او جدا نمی‌شود، وجودش عین ذاتش است، هستی او ذاتی است.

ایستگاه سؤال

۱ | صحیح / غلط: این مثال که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که خودش شیرین باشد، بیانگر مقدمه اول نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است.

۲ | پاسخ کوتاه: آ پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به چه چیزی هستند؟
(ب) در آفرینش، یک موجود در چه صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست؟

۳ | کشف ارتباط: کدامیک از موارد سمت راست به موارد سمت چپ مربوط است؟

۱. معرفت عمیق‌تر	آ. آفریننده‌ای حکیم جهان را پشتیبانی می‌کند و به موجودات مدد می‌رساند.
۲. نیاز در بقا	ب. شناخت صفات و افعال خدا از راه تفکر درباره نیازمندی جهان به آفریننده ممکن است.
۳. شناخت اولیه	

۴ | پاسخ تشریحی: نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با دو مقدمه و یک نتیجه، استدلال نمایید.

پاسخ ۱. غلط (این مثال مربوط به مقدمه دوم نیازمندی جهان به خدا در پیدایش است).

۲. آ. نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد؛ بلکه وجودش از خودش باشد.

(ب) خودش ذاتاً موجود باشد.

۳. آ ← ۳ ب ← ۱

۴. مقدمه اول: ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نیست.

مقدمه دوم: موجوداتی که پدیده‌اند، نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که وجودش از خودش باشد و ذاتاً موجود باشد.

نتیجه: ما و این جهان در پدید آمدن و هست شدن به آفریننده‌ای نیازمندیم که سرچشمه هستی باشد.

۱. در بیت اول، بخش در مصراع اول به معنای سهم و بهره است و در مصراع دوم به معنای عطا کردن.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

• شما حتماً نام مسجد گوهرشاد را که در جوار حرم مطهر امام رضا (ع) است، شنیده‌اید. شاید بارها آن را دیده و در آن نماز خوانده‌اید. این مسجد یکی از شاهکارهای هنر ایرانی بازمانده از دوره تیموریان است و جاذبه زیادی برای گردشگران و زائران دارد. این **مسجد** باشکوه هم‌چنان **باقی** است، اما از **معمار** و **بنا** و **کارگرانی** که آن را با عشق و هنر بنا کرده‌اند، **خبری نیست** (فانی).

سؤال آیا رابطه خدا با جهان نیز مانند رابطه بنا با مسجد (مصنوعات بشری) است؟

جواب اگر اندکی دقت کنیم، درمی‌یابیم که یک **تفاوت بنیادین** میان این دو رابطه وجود دارد. مسجد گوهرشاد از **مصالح** ساختمانی مانند خاک و سنگ و گچ و چوب و کاشی و ... تشکیل شده که هیچ کدام از آن‌ها را **بنا به وجود نیاورده است**. هر یک از این مصالح نیز **خواصی** دارند که **بنا آن را ایجاد نمی‌کند**.

بنا نه چسبندگی گچ را ایجاد می‌کند و نه سختی و استحکام سنگ را؛ به عبارت دیگر بنا نه اجزای ساختمان را پدید آورده و نه خواص آن اجزا را.

• کار بنا فقط **جابه‌جا کردن** مواد و **چینش** آن‌ها است. اما خداوند، خالق سنگ و گچ و چوب، و خواص آن‌ها و حتی خالق خود بنا است. بر این اساس وجود بنا و نیز وجود مصالح و خواص آن‌ها، همه **وابسته** به خداست و خداوند هر لحظه **اراده** کند، آن‌ها از بین می‌روند و ساختمان **متلاشی** می‌گردد.

نتیجه به همین جهت، جهان **همواره** و در هر «آن» به خداوند نیازمند است (نیازمندی در بقا) و این نیاز **هیچ‌گاه** قطع و یا کم نمی‌شود (ثابت و دائمی).

مثال به عنوان مثال می‌توان گفت که رابطه خداوند با جهان، تا حدی **شبیه رابطه مولد برق با جریان برق** است؛ همین که مولد متوقف شود، جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.

تلاشگر: حواست باشه !

رابطه خداوند با جهان، مشابه رابطه بنا و مسجد یا رابطه ساعت‌ساز و ساعت **نیست**.

رابطه خداوند با جهان تا حدی، مشابه رابطه مولد برق با جریان برق است.

• بنابراین، مسجد با ساخته شدن، از بنا بی‌نیاز می‌شود، اما موجودات چنین نیستند و پس از پیدایش نیز همچنان، مانند لحظه **نخستین خلق شدن**، به خداوند نیازمند هستند. از این‌رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند. (نیاز دائمی به خدا)

تلاشگر: حواست باشه !

فهم نیاز مداوم موجودات به خداوند در همه شئون زندگی (در پیدایش و بقا)، سبب عرض نیاز به پیشگاه الهی می‌شود.

• زبان حال موجودات را **مولوی** این‌گونه بیان می‌کند:

پیام اصلی: عرض نیاز دائمی موجودات به خدا در پیدایش و بقا

(مولوی) - ایستگاه شعر

ما چو ناییم و نوا در ما ز توست	ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
ما که باشیم ای تو ما را جانِ جان	تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما	تو وجود مطلق ی، فانی نما
ما همه شیران ولی شیر غلم	حمله‌مان از باد باشد دم به دم

سؤال ۱ مفهوم کلی ابیات فوق را بنویسید.

۲ طبق ابیات فوق، موجودات جهان در چه شرایطی به خدا نیازمندند؟

پاسخ ۱ موجودات دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند.

۲ موجودات پس از پیدایش نیز همچنان، مانند لحظه **نخستین خلق شدن**، به خداوند نیازمند هستند. (نیازمندی دائمی در پیدایش و بقا)

پیام اصلی: نیازمندی جهان در پیدایش و بقا به خدا

تدبر در قرآن

در آیات زیر تدبر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

ایستگاه آیه - فاطر، ۱۵

یا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ	ای مردم شما به خدا نیازمند هستید و خدا است که [تنها] بی نیاز ستوده است.
---	---

سؤال ۱ با توجه به آیه «أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می شود؟ **خرداد ۹۹**

۲ عبارت قرآنی «أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ» خطاب به چه کسانی است؟

پاسخ ۱ نیاز در پیدایش و بقا **۲** مردم

نکته ترکیبی بخش اول این آیه با «يَسْأَلُهُ مِنَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» و بخش دوم آن با «اللَّهُ الصَّمَدُ» مرتبط است. (درس ۲)

پیام اصلی: عرض نیاز دائمی موجودات به خدا در پیدایش و بقا

ایستگاه آیه - رحمن، ۲۹

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ	هر آن چه در آسمان ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می کند. او همواره دست اندرکار امری است.
--	---

سؤال ۱ علت این که خداوند پیوسته دست اندرکار امری است، چیست؟

۲ نتیجه درخواست پیوسته موجودات از خداوند کدام است؟

پاسخ ۱ زیرا خداوند که در ذات خود هستی بخش و فیاض است به درخواست پیوسته موجودات از خودش پاسخ می دهد.

۲ دست اندرکار بودن خدا به طور دائمی

نکته ترکیبی عبارت قرآنی «كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» به جهت اشاره به دست اندرکار بودن و تدبیرگری دائمی خدا بیانگر توحید در ربوبیت است. (درس ۲)

۱. فکر می کنید چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

چون همه موجودات برای لحظه لحظه وجود خود محتاج و نیازمند خدایند و اگر خداوند لحظه ای آنان را به حال خود واگذارد، همه نیست و نابود می شوند؛ همچون منبع نوری که اگر یک لحظه نورافشانی نکند، پرتوهای نور از بین خواهند رفت.

۲. نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می شود؟

نیاز در پیدایش و بقا - انسان هر چه دارد از خدا دارد و تمام داشته هایش از خداست. بالاترین داشته انسان همان نعمت وجود است که خدا به او عطا کرده است. از این رو انسان در هستی خود به خدا نیازمند است و این نیاز همواره و در هر آن هست و هیچ گاه قطع یا کم نمی شود. سایر داشته های انسان که همه برآمده از نعمت وجود است نیز همه نیازمند و وابسته به لطف خداست و اگر خدا هر لحظه اراده کند می تواند آن را از انسان بگیرد. بنابراین انسان سر تا پا نیازمند خداوند است.

۳. منظور از این که خداوند هر لحظه دست اندرکار امری است، چیست؟

نیازهای دائمی موجودات لطف و فیض دائمی را طلب می کند؛ او هر لحظه دارای فیضی جدید و مستمر برای آفریده ها است. چنین نیست که خداوند، عالم را آفریده و آن را به حال خود رها کرده باشد؛ بلکه همواره امور هستی را تدبیر و اداره می کند. بنابراین او هر لحظه دست اندر کار امری است.

۱. در این آیه مخاطب، مردم هستند ولی از آن جا که انسان اشرف مخلوقات است، اگر او به خدا نیازمند است، پس همه مخلوقات حتماً نیازمند خواهند بود، لذا همه مخلوقات مورد نظر است.

ایستگاه سؤال

۱ | آیات و احادیث: براساس آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» چرا فقط خداوند می‌تواند نیاز موجودات را برطرف نماید؟

دی ۹۸

۲ | صحیح / غلط: رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن است که قطع نمی‌شود.

۳ | پاسخ کوتاه: چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

۴ | چند گزینه‌ای: موجودات پس از پیدایش:

(۱) مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. (۲) کمتر از لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.

۵ | پاسخ تشریحی: تفاوت بنیادین رابطه خدا با جهان و رابطه بت با مسجد را توضیح دهید.

پاسخ ۱. زیرا خداوند تنها بی‌نیاز ستوده است.

۲. غلط (رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن نیست و تفاوت اساسی با آن دارد).

۳. زیرا موجودات همواره به خدا نیازمندند.

۴. گزینه (۱)

۵. بت مصالح ساختمانی و خواص آن‌ها را به وجود نیاورده است؛ کار بت فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آن‌هاست. اما خداوند خالق مصالح، خواص آن‌ها و حتی خالق خود بت‌است.

آگاهی، سرچشمه بندگی

- انسان‌های ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی‌توجه‌اند؛ اما انسان‌های آگاه، دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند (شهود خدا) و خود را نیازمند عنايات پیوسته او می‌دانند. هر چه معرفت انسان به خود (خودشناسی) و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، ۱ نیاز به او را بیش‌تر احساس و ۲ ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

افزایش بندگی

درک بیشتر فقر و نیاز

افزایش خودشناسی

- برای همین (خودشناسی و معرفت بیشتر) است که پیامبر گرامی ما، با آن مقام و منزلت خود در پیشگاه الهی، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند. (سنت توفیق الهی: درس ۶)

پیام اصلی: ابراز بندگی، ثمره درک بیش‌تر فقر و نیاز به خداست.

(تفسیر قمی) - ایستگاه حدیث

خدايا هیچ‌گاه مرا چشم به هم زدن به خودم وا مگذار.

پیامبر (ص): اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ اِلَى نَفْسِيْ طَرَفَةً عَيْنٍ اَبَدًا.

سؤال ۱ رسول خدا (ص) با آگاهی کامل نسبت به نیازمندی‌اش به خدا و معرفت به رابطه خود با خداوند، چگونه دعا می‌کند؟

۲ مطابق دعای پیامبر (ص): «اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِيْ اِلَى نَفْسِيْ طَرَفَةً عَيْنٍ اَبَدًا» انسان چه زمانی نباید از لطف و رحمت خاص خدا محروم شود؟

۳ تکیه و اعتماد انسان در تمام لحظات بر چه پشتوانه‌ای صحیح و بر چه چیزی نادرست است؟

خرداد ۹۹

۴ چرا پیامبر اسلام (ص) عاجزانه از خدا می‌خواهد که او را به حال خود واگذار نکند؟

پاسخ ۱ خدايا هیچ‌گاه مرا چشم به هم زدن به خودم وا مگذار.

۲ هیچ‌گاه، حتی چشم به هم زدن

۳ انسان باید بر خدا تکیه کند و به نفس خود واگذار نشود.

۴ هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

نکته ترکیبی این دعا و مناجات نبوی، بیانگر توحید عملی (درس ۳) و راز و نیاز با خداوند و کمک خواستن از او که نتیجه افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص است. (درس ۴)

ایستگاه سؤال

- ۱ | آیات و احادیث: با توجه به روایت «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه چیزی موجب افزایش بندگی می‌شود؟
- ۲ | صحیح / غلط: هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، توانایی خود را بیش‌تر احساس می‌کند.
- ۳ | پاسخ کوتاه: ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز چیست؟
- ۴ | چند گزینه‌ای: انسان‌های ناآگاه نسبت به چه چیزی بی‌توجه هستند؟
- ۱) بی‌نیازی ذاتی خدا
۲) نیاز دائمی به خدا
- ۵ | پاسخ تشریحی: نتیجه افزایش معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا چیست؟

- پاسخ ۱. افزایش خودشناسی، موجب درک بیشتر فقر و نیازمندی انسان و در نتیجه سبب احساس نیاز دائمی به خدا و افزایش بندگی انسان می‌شود.
۲. غلط (هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند).
۳. آگاهی
۴. گزینه (۲)
۵. هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

نور هستی

- قرآن کریم، رابطه میان خداوند و جهان هستی را با کلمه‌ای (نور) بیان می‌کند که در نظر اول برای ما شگفت‌انگیز می‌نماید. اما پس از تفکر دقیق به معنای آن پی می‌بریم. قرآن کریم می‌فرماید:

پیام اصلی: تمام موجودات، وجود را از خدا می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.

ایستگاه آیه - نور، ۳۵

اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ خداوند نور آسمان‌ها و زمین است.

- سؤال ۱ | با توجه به آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» معنای این که خداوند نور آسمان‌ها و زمین است، چیست؟
- ۲ | قرآن کریم، رابطه مخلوقات با خداوند را از جهت پیدایی و آشکاری با چه کلمه‌ای بیان می‌کند؟
- ۳ | لازمه پی بردن به معنای شگفت‌انگیز نور در این آیه چیست؟

پاسخ ۱ | تمام موجودات وجود خود را از خداوند می‌گیرند و پا به عرصه هستی می‌گذارند.

۲ | نور
۳ | تفکر دقیق

نکته ترکیبی این آیه بیانگر توحید در خالقیت است. (درس ۲)

- ما با نور خورشید، نور لامپ و انواع نورهای دیگر آشنا هستیم و می‌دانیم که خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند، یعنی منشأ مادی دارند.

سؤال پس، نور بودن خداوند به چه معناست؟

جواب نور، آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود. نورهای معمولی هم این خاصیت را دارند که خودشان آشکار هستند و سبب آشکار شدن اشیای دیگر هم می‌شوند.

- خداوند، نور هستی است. یعنی تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است. به همین جهت، هر چیزی در این جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی محسوب می‌شود. در واقع، هر موجودی، در حدّ خودش تجلی بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است. از همین‌رو آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند (شهود خدا) و علم و قدرت او را می‌بینند.

تلاش: حواست باشه

مطابق آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»، هر چیزی در این جهان آیه‌ای از آیات الهی یا تجلی و نشانگر صفات خدا است، نه «نوری از انوار وجود»!

پیام اصلی: معرفت عمیق و والا و پاکی و صفای قلب که موجب مشاهده خدا در هر چیز می‌شود.

(شیخ محمود شبستری) - ایستگاه شعر

دلی کز معرفت نور و صفا دید به هر چیزی که دید، **اَوَّل خدا دید**

سؤال ۱ مفهوم اصلی بیت فوق را بنویسید.

۲ این بیت به کدامیک از شرایط دستیابی به معرفت عمیق و والا اشاره می‌کند؟

پاسخ ۱ آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

۲ پاکی و صفای قلب

• و به تعبیر باباطاهر:

پیام اصلی: معرفت عمیق و والای با هر چیز خدا را دیدن

(بابا طاهر) - ایستگاه شعر

به صحرا بنگرم صحرا **تو بینم** به دریا بنگرم دریا **تو بینم**

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت نشان از قامت رعنا **تو بینم**

سؤال ۱ مفهوم اصلی ابیات فوق را بنویسید.

۲ از دیدگاه شاعر، معرفت عمیق و والا چیست؟

پاسخ ۱ آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

۲ این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند.

تفکر در حدیث

امیرالمؤمنین امام علی (ع) می‌فرماید:

پیام اصلی: معرفت عمیق و والای با هر چیز خدا را دیدن

(علم‌الیقین) - ایستگاه حدیث

ما رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَ رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ. هیچ چیزی را ندیدم مگر این‌که خداوند را قبل و بعد و با آن دیدم.

سؤال ۱ حضرت علی (ع) خداوند را در چه شرایطی مشاهده می‌کند؟

۲ معرفت عمیق و والای حضرت علی (ع) از زبان ایشان چگونه وصف یافته است؟

۳ مقصود امام علی (ع) از تعبیر «قَبْلَهُ»، «بَعْدَهُ» و «مَعَهُ» در این حدیث چیست؟

پاسخ ۱ قبل، بعد و با هر چیز

۲ با هر چیزی خدا را دیدن

۳ پیدایش - موت و فنا - بقا

نکته ترکیبی واژه‌های «قَبْلَهُ» و «بَعْدَهُ» در این حدیث به ترتیب به توحید و معاد از معیارهای تمدن اسلامی اشاره دارد. (درس ۹)

مقصود امام علی (ع) از این‌که می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم، چیست؟

تعبیر «رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ»، اشاره به این نکته دارد که آن حضرت با نگاه دقیق خود وقتی به اشیای پیرامون خود می‌نگرند درمی‌یابند که همه این اشیا پدیده‌هایی هستند که قبلاً نبوده‌اند؛ پس حتماً علتی آن‌ها را به وجود آورده است، پس پی به خالق آن می‌برند و تعبیر «مَعَهُ» اشاره به این دارد که آن حضرت وقتی می‌نگرند که این شیء سرتاسر نیاز و فقیر در حال حاضر وجود دارد، پس درمی‌یابند که بقای آن مرهون خداست و تعبیر «بَعْدَهُ» اشاره به این دارد که ایشان وقتی می‌بینند که این شیء بعد از مدتی از بین رفت، می‌دانند که تنها خداست که خالق موت و حیات است. پس در فنای شیء نیز باز خدا را مشاهده می‌کنند.

- این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، **معرفتی عمیق و والاست** که در نگاه نخست **مشکل** به نظر می‌آید، اما هدفی **قابل دسترس** (ممکن) است، به خصوص برای **جوانان و نوجوانان** که **پاکی و صفای قلب** دارند. اگر قدم پیش گذاریم و با **عزم و تصمیم قوی** حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.

ایستگاه سؤال

۱ آیات و احادیث: عنایت به آیه ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ خداوند نور هستی است، یعنی چه؟ ۲ صحیح / غلط: خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند، یعنی منشأ مادی دارند.	۳ پاسخ کوتاه: چرا نوجوانان و جوانان در معرفت خداوند موفق‌تر هستند؟ ۴ چند گزینه‌ای: هر موجودی در حدّ خودش تجلّی بخش الهی است.
شهریور ۹۸	(۱) صفات (۲) ذات ۵ تعریف مفاهیم و اصطلاحات: «معرفت عمیق و والا»
پاسخ ۱. یعنی تمام موجودات، «وجود، خود را از او می‌گیرند، به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است. ۲. صحیح ۳. زیرا پاکی و صفای قلب دارند. ۴. گزینه (۱) ۵. اینکه انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والاست.	

ناتوانی (عجز) انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند (ذات باری تعالی)

سؤال اکنون ممکن است برای شما این سؤال پیش آید که آیا می‌توان به ذات خداوند پی برد و چیستی (ماهیت) او را مشخص کرد؟

جواب در پاسخ می‌گوییم: موضوعاتی که می‌خواهیم درباره آن‌ها شناخت پیدا کنیم، دو دسته‌اند:

- الف) موضوعات محدود:** دسته اول موضوعاتی هستند که در **محدوده شناخت** ما قرار می‌گیرند، مانند گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کهکشان‌ها؛ حتی کهکشان‌های بسیار دور هم ممکن است **روزی** شناسایی شوند و انسان بتواند به ماهیت و ذات آن‌ها دست یابد. در حقیقت، ذهن ما توان **گنجایش فهم چیستی و ذات** چنین موضوعاتی را دارد، زیرا همه آن‌ها اموری **محدود** هستند.
- ب) موضوعات نامحدود:** دسته دوم موضوعاتی هستند که **نامحدودند** و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا لازمه **شناخت** هر چیزی، **احاطه و دسترسی** به آن است. در واقع ما به دلیل **محدود بودن ذهن خود** نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و **چگونگی** (چیستی) وجودشان را دریابیم. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او **احاطه** پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید (ناممکن). بنابراین، با این‌که ما به **وجود** خداوند به عنوان آفریدگار جهان **پی می‌بریم** و **صفات** او را می‌توانیم بشناسیم، اما نمی‌توانیم **ذات و چیستی** او را دریابیم.
- از همین رو (ناتوانی ما در معرفت به چیستی و ذات خدا) پیامبر اکرم (ص) فرموده است:

پیام اصلی: ناتوانی انسان از شناخت چیستی نامحدود خداوند

نهج الفصاحه - ایستگاه حدیث

پیامبر اکرم (ص): تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ. در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.	سؤال ۱ پیام حدیث «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» را بنویسید.
خرداد خارج از کشور ۹۸	پاسخ ۱ با این‌که ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم و صفات او را می‌توانیم بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم.
شهریور ۱۴۰۰	پاسخ ۲ به دلیل محدود بودن ذهن انسان (نامحدود بودن ذات الهی)
نکته ترکیبی این حدیث بیانگر علم‌آموزی و عقلگرایی از معیارهای تمدن اسلامی (درس ۹) و افزایش معرفت و شناخت نسبت به خداوند از راه‌های تقویت اخلاص است. (درس ۴)	

تلاش: حواست باشه

شناخت چیستی، ذات، ماهیت و چگونگی خدا ← ناممکن

شناخت هستی، وجود، صفات، اسماء، افعال، کیستی خدا ← ممکن

ایستگاه سؤال

- ۱ | آیات و احادیث: بر اساس حدیث پیامبر (ص): «تفکروا فی کل شیء و لا تفکروا فی ذات الله» چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟
- ۲ | صحیح / غلط: خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان می‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کرده و ذاتش را بشناسد. **خرداد ۹۹ و ۱۴۰۰**
- ۳ | پاسخ کوتاه: لازمه شناخت هر چیزی چیست؟
- ۴ | چند گزینه‌ای: اگر بخواهیم استثنایی بر حدیث نبوی «افضل العبادۃ ادمان التفکر فی الله و فی قدرته» ذکر کنیم، کدام مورد یاری‌گر ما خواهد بود؟
- (۱) «تفکروا فی کل شیء» (۲) «لا تفکروا فی ذات الله»
- ۵ | کشف ارتباط: هر کدام از موارد سمت راست به کدام مورد در ستون چپ مربوط است؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است).

۱. زمینه‌ساز درک بیشتر فقر و نیاز	۱. ممکن است.
ب. شناخت حقیقت خداوند	۲. ناممکن است.
پ. به صحرا بنگرم صحرا تو بینم ...	۳. افزایش خودشناسی
ت. شناخت کیستی خداوند	۴. ﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾
ث. ما چو ناییم و نوا در ما ز توست ...	۵. ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾
ج. زمینه‌ساز معرفت عمیق و والای «با هر چیز خدا را دیدن»	۶. افزایش بندگی
	۷. پاکی و صفای قلب

- ۶ | پاسخ تشریحی: علت ناتوانی انسان در شناخت ذات و چیستی خدا را بنویسید. **دی ۹۸**

- پاسخ ۱. زیرا خداوند حقیقتی نامحدود دارد و ذهن محدود انسان نمی‌تواند به حقیقت او احاطه کامل پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.
۲. غلط (خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را بشناسد).
۳. احاطه و دسترسی به آن
۴. گزینه (۲)
۵. آ ← ۳ ب ← ۲ پ ← ۵ ت ← ۱ ث ← ۴ ج ← ۷
۶. خداوند حقیقتی نامحدود دارد و ذهن محدود ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه کامل پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطه خدا و جهان با رابطه ساعت‌ساز و ساعت، تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

شباهت‌ها	تفاوت‌ها
۱. جهان و ساعت هر دو پدیده‌اند و به خالق و سازنده نیازمندند.	۱. وجود جهان از خداست اما وجود ساعت از ساعت‌ساز نیست و او فقط اجزای ساعت را تنظیم می‌کند.
۲. جهان و ساعت هر دو مرکب از اجزا هستند.	۲. دوام و بقای ساعت، وابسته به ساعت‌ساز نیست اما بقای جهان وابسته به خداوند است.
۳. جهان و ساعت هر دو منظم و هدف دارند.	۳. نوع رابطه خدا با مخلوقات، رابطه علت با معلول است. برای معلول، بدون علت حتی لحظه‌ای امکان بقا وجود ندارد و اگر لحظه‌ای این عنایت (هستی‌بخشی) از مخلوقات برداشته شود چیزی به نام عالم و موجودات آن وجود ندارد.

تعریف اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

- **پدیده:** موجودی که وجودش از خودش نبوده و نیست.
- **نور:** چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود.
- **معرفت عمیق و والا:** این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والا است.
- **امور محدود:** موضوعاتی که ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را دارد.
- **امور نامحدود:** موضوعاتی که ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات آن‌ها را ندارد.

مرور درس با سؤالات جای خالی

- انسان بر اساس **فطرت خویش** خدا را می‌یابد و حضورش را درک می‌کند که به آن شناخت اولیه گویند. (خرداد ۱۴۰۲)
- یک موجود فقط در صورتی در وجود خود به دیگری نیازمند نیست که خودش **ذاتاً موجود** باشد. (خرداد خارج از کشور ۹۸)
- موجودات جهان در پیدایش و **بقا** به خداوند نیازمند هستند. (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۰ و دی خارج از کشور ۹۹)
- نیازمندی جهان به خداوند، مربوط به مرحله **پیدایش** و **بقا** می‌باشد. (دی خارج از کشور ۹۹)
- هر چه **معرفت** انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و **ناتوانی و بندگی** خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.
- هر موجودی در حدّ خودش **تجلی بخش** خداوند و نشانگر **صفات الهی** است.
- لازمه شناخت چستی هر چیزی، **احاطه و دسترسی** به آن است.
- ما به دلیل **محدود بودن** ذهن خود، نمی‌توانیم چستی امور **نامحدود** را تصور کنیم.
- گرچه ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم اما نمی‌توانیم **ذات (چیستی)** او را دریابیم. (دی ۱۴۰۱)
- آنان که به **دقت و اندیشه** در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و **علم و قدرت** او را می‌بینند.
- خداوند نور هستی است، یعنی تمام موجودات **وجود** خود را از او می‌گیرند و به سبب او آشکار می‌شوند. (دی ۱۴۰۰ و دی انسانی خارج از کشور ۹۹)
- معرفت عمیق و والای با هر چیز خدا را دیدن در نگاه نخست **مشکل** به نظر می‌آید، اما هدفی **قابل دسترسی** است.
- ذهن ما گنجایش درک موضوعات نامحدود را ندارد، زیرا لازمه شناخت هر چیزی **احاطه و دسترسی** به آن است. (شهریور خارج از کشور ۹۸)
- انسان می‌تواند صفات و اسماء الهی را بشناسد، اما نمی‌تواند به **ذات (چیستی)** خداوند پی ببرد. (دی انسانی ۹۷)

درس در یک نگاه

یادداشت نکته‌های مهم:

سؤالات تشریحی

درس اول: هستی بخش

الف تدبر در آیات قرآن و احادیث

۱. با تدبر در آیه شریفه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» به پرسش های زیر پاسخ دهید:
 ☆ (آ) نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می شود؟
 (ب) چرا خداوند می تواند نیاز انسان و هر موجود دیگری را برطرف کند؟
 (پ) پیام کلی آیه را بنویسید.
 (ت) قرآن کریم، خداوند را با صفت و مخلوقات را با صفت نام برده است.
 ۲. براساس آیه مبارکه «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» به سؤالات زیر جواب دهید:
 (آ) منظور از این که خداوند هر لحظه دست اندرکار امری است، چیست؟ (ب) چرا موجودات از خداوند درخواست دارند؟
 ☆ (پ) چرا خداوند هر لحظه دست اندرکار امری است؟
 ۳. با توجه به عبارت قرآنی «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...»: خداوند رابطه میان خود و جهان هستی را با چه کلمه ای بیان می کند؟
 ☆ (ب) معنای این که خداوند نور آسمان ها و زمین است، چیست؟ (نور بودن خدا به چه مناسبت؟)
 (پ) خداوند نور هستی است، یعنی تمام موجودات خود را از او می گیرند.
 ۴. رسول اکرم (ص) در دعای «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه درخواستی از خداوند دارد؟
 ☆ ۵. با توجه به روایت «اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا» چه چیزی موجب افزایش بندگی می شود؟
 ☆ ۶. مقصود امام علی (ع) از تعبیرات «قبله و بعده و معه» در حدیث «مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَ رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ»، (دیدن خدا، قبل و بعد و همراه هر چیزی) چیست؟
 ۷. پیام حدیث «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» را بنویسید.
 ۸. چرا رسول خدا (ص) می فرماید: «در همه چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.»؟
 ☆ ۹. براساس حدیث پیامبر (ص): «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟ (شهریور و دی ۱۴۰۰)
 ۱۰. پیام حدیث شریف پیامبر (ص) را که فرمود: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ» بنویسید.
 ۱۱. تعبیر «مَعَهُ» در حدیث «... وَ رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ» به کدام مرحله نیازمندی موجودات به خدا اشاره دارد؟
 (۱) پیدایش (۲) بقا
 ☆ ۱۲. آیه شریفه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» با کدام بیت متناسب است؟
 (۱) ما عدم هاییم و هستی های ما / تو وجود مطلق، فانی نما
 (۲) دلی کم معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اوّل خدا دید

ب صحیح / غلط

۱۳. رابطه خدا با انسان مانند رابطه مسجد با سازنده آن است که قطع نمی شود. (دی ۹۸)
۱۴. موجودات هستی، پس از پیدایش نیز هم چنان، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.
۱۵. نیازمندی مخلوقات به خداوند، منحصر به مرحله به وجود آمدن و پدیدار شدن است. (شهریور خارج از کشور ۹۹)
- ☆ ۱۶. زبان حال دائمی موجودات، عرض نیاز به خداوند هم در مرحله پیدایش و هم در مرحله بقاست. (خرداد ۱۴۰۲)
۱۷. هیچ پدیده ای در جهان، وجودش از خودش نیست. (شهریور خارج از کشور ۱۴۰۰)
- ☆ ۱۸. یک موجود فقط در صورتی برای موجود بودن به دیگری نیازمند نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. (شهریور ۹۹)
۱۹. هر وجودی نیازمند پدیدآورنده است. (شهریور ۱۴۰۲)
۲۰. با دقت در جهان متوجه می شویم که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. (خرداد معارف ۱۴۰۱ و دی معارف ۹۹)

۲۱. هر چیزی که وجودش از خودش نباشد، برای موجود بودن نیازمند به دیگری نیست.
- ☆ ۲۲. «نیازمندی جهان به خداوند»، گاهی قطع یا کم می‌شود. (خرداد ۱۴۰۴)
۲۳. نور بودن خداوند، مانند نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند که منشأ مادی داشته باشد.
۲۴. رابطه خداوند با جهان را می‌توان کاملاً شبیه رابطه بنا و ساختمان دانست. (دی خارج از کشور ۹۹)
- ☆ ۲۵. هم‌چنان که یک مدرسه پس از ساخته شدن بی‌نیاز از بنا است، موجودات نیز پس از پیدایش، بی‌نیاز از خدایند. (شهریور ۱۴۰۱)
۲۶. رابطه خداوند با موجودات جهان در بقا تا حدی شبیه رابطه ساعت‌ساز و ساعت است.
۲۷. رابطه خداوند با جهان، تا حدی شبیه رابطه مولد برق با جریان برق است. (خرداد انسانی خارج از کشور ۹۹)
۲۸. نیازمندی موجودات به خداوند هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود.
۲۹. نقش بنا در ساختن یک بنا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آن‌ها است.
- ☆ ۳۰. هرچه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود، احساس نیاز او به خداوند نیز بیشتر می‌گردد. (دی ۱۴۰۱)
- ☆ ۳۱. افزایش معرفت انسان به خود موجب افزایش بندگی خداوند است. (شهریور ۱۴۰۳)
۳۲. درک بیشتر فقر و نیاز انسان به خدا نتیجه افزایش خودشناسی است. (شهریور انسانی ۱۴۰۳)
۳۳. ذهن آدمی توان و گنجایش فهم چستی و ذات تمام موضوعات را دارد.
۳۴. ما می‌توانیم به وجود خداوند پی ببریم و صفات او را بشناسیم اما نمی‌توانیم چستی او را دریابیم. (شهریور ۱۴۰۱)
- ☆ ۳۵. خداوند حقیقتی نامحدود دارد و انسان می‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کرده و ذاتش را بشناسد. (خرداد ۹۹ و ۱۴۰۰)
۳۶. فقط پیامبران و امامان، می‌توانند ذات خداوند را بشناسند و درک کنند. (شهریور انسانی ۱۴۰۱)

سؤالات پاسخ کوتاه

ج

- ☆ ۳۷. پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به چه چیزی هستند؟ (شهریور انسانی ۱۴۰۰ و خرداد انسانی خارج از کشور ۱۴۰۲)
۳۸. نیازمندی جهان به خداوند شامل چه مراحل می‌شود؟ (انسان و سایر موجودات در چه مرحله‌ای به خداوند متعال نیاز دارند؟) (دی انسانی خارج از کشور ۹۹)
۳۹. چرا پدیده‌ها برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده هستند؟ (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۱)
- ☆ ۴۰. با توجه به استدلال نیازمندی جهان به خداوند در پیدایش، از بیت «خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب‌دهی»، چه مفهومی دانسته می‌شود؟ (شهریور ۱۴۰۲)
- ☆ ۴۱. در چه صورتی، وجودی همواره بوده و خواهد بود؟ (دی ۱۴۰۲)
- ☆ ۴۲. تفاوت بنیادین رابطه بین مصنوعات بشری (مسجد، مدرسه و ...) و سازندگان آن‌ها با رابطه بین جهان آفرینش و خداوند را بنویسید. (شهریور انسانی ۱۴۰۳)
- ☆ ۴۳. نیاز انسان به خداوند شامل چه چیزهایی می‌شود؟ (خرداد ۱۴۰۴)
- ☆ ۴۴. سرچشمه بندگی چیست؟
۴۵. ثمره درک نیازمندی به خدای بی‌نیاز چیست؟ (نتیجه آگاهی انسان از فقر و نیازمندی‌اش به خدای بی‌نیاز چیست؟) (شهریور ۹۸)
۴۶. «خدا را با هر چیزی دیدن» برای انسان، چگونه معرفتی است؟ (خرداد ۱۴۰۲)
۴۷. در چه صورت خداوند ما را در رسیدن به معرفت عمیق و والا کمک خواهد کرد؟
۴۸. تعبیر «قَبْلَهُ» در عبارت «رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ ...» در کلام امام علی (ع) به چه مفهومی اشاره دارد؟
- ☆ ۴۹. در آفرینش، یک موجود در چه صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست؟ (دی انسانی ۹۹ و خرداد انسانی ۱۴۰۰)
۵۰. یکی از راه‌های درک وجود خدا و شناخت صفات و افعال او که قرآن به ما توصیه کرده است، چیست؟
۵۱. لازمه پاسخ به این پرسش که موجودات، هستی خود را وام‌دار چه کسی هستند، چیست؟
۵۲. نور بودن خدا به چه معناست؟
۵۳. علت نهی پیامبر (ص) در حدیث «در همه چیز تفکر کنید، اما در ذات خدا تفکر نکنید.» چیست؟ (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۲)
- ☆ ۵۴. چرا رسیدن به معرفت عمیق و والا برای جوانان و نوجوانان آسان‌تر و قابل دسترس‌تر است؟ (چرا نوجوانان و جوانان در معرفت خداوند موفق‌تر هستند؟)
- ☆ ۵۵. با توجه به بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید اول خدا دید»، «در هر چیزی، اول خدا را دیدن» مشروط به چیست؟ (شهریور ۱۴۰۲)
۵۶. بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید» چه شناختی را ممکن می‌داند؟ (دی ۱۴۰۲)

- ☆ ۵۷. لازمه شناخت چیستی هر چیزی، چیست؟
۵۸. چرا پیامبر اسلام (ص) عاجزانه از خدا می خواهد که او را به حال خود واگذار نکند؟ (خرداد ۹۹)
۵۹. بیت «ذات نایافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی بخش» به کدام مرتبه از نیازمندی موجودات به خدا اشاره می کند؟
- ☆ ۶۰. بیت «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله مان از باد باشد دم به دم» به چه مفهومی اشاره می کند؟
- ☆ ۶۱. در چه صورتی خداوند، لذت معرفت عمیق و والا را به انسان خواهد چشاند؟ (شهریور ۱۴۰۲)

د چند گزینه ای

- ☆ ۶۲. منظور از شناخت اولیه خداوند کدام گزینه است؟ (خرداد ۱۴۰۳)
- ۱) تفکر درباره نیازمند بودن جهان به خدا در پیدایش
- ۲) درک حضور خداوند براساس فطرت خویش
۶۳. بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید» به کدام مفهوم اشاره دارد؟
- ۱) خداوند خالق ساخته های انسان و حتی خود انسان است.
- ۲) آنان که به دقت و تأمل در جهان هستی می نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می کنند.
۶۴. از مقایسه نیازمندی موجودات به خدا در پیدایش و بقا به کدام موضوع پی می بریم؟
- ۱) موجودات پس از پیدایش نیز هم چنان، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.
- ۲) نیاز موجودات به خداوند در لحظه پیدایش، بسیار بیش تر از نیازمندی به خدا در بقاست.
۶۵. میان رابطه بنا با مسجد و رابطه خدا با جهان از نظر نیازمندی در بقا یک وجود دارد.
- ۱) تفاوت بنیادین
- ۲) تشابه اساسی
۶۶. موجودات پس از پیدایش نیز هم چنان مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند، مفهوم مستفاد از کدام بیت است؟
- ۱) به صحرا بنگرم صحرا تو بینم / به دریا بنگرم دریا تو بینم
- ۲) ما چو ناییم و نوا در ما ز توست / ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
۶۷. قرآن کریم، رابطه میان خداوند و جهان هستی را با کلمه ای بیان می کند که در نظر اول برای ما به دنبال دارد.
- ۱) معنای دقیقی
- ۲) شگفتی
۶۸. جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است، این مفهوم بیانگر چیست؟
- ۱) صرفاً نیازمندی جهان به خدا در پیدایش
- ۲) نیازمندی جهان به خدا در پیدایش و بقا
- ☆ ۶۹. درک بیش تر فقر و نیازمندی انسان به خدا نتیجه چیست؟
- ۱) افزایش خودشناسی
- ۲) افزایش بندگی
۷۰. رابطه خداوند با جهان را تا حدی می توان، به چه چیزی تشبیه نمود؟ (شهریور ۱۴۰۰)
- ۱) ساعت ساز و ساعت
- ۲) مولد برق با جریان برق
۷۱. چرا انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند ناتوان است؟ (خرداد خارج از کشور ۱۴۰۰)
- ۱) به دلیل محدود بودن ذهن انسان
- ۲) به دلیل محدود بودن ذات خداوند
۷۲. رابطه خداوند با مخلوقات با کدام یک از رابطه های زیر تناسب بیشتری دارد؟ (خرداد معارف ۱۴۰۳)
- ۱) رابطه خورشید با پرتوهای آن
- ۲) رابطه پدر و مادر با فرزند
- ☆ ۷۳. رابطه «جهان با خداوند» در «بقا» مانند کدام یک از موارد زیر است؟ (شهریور ۱۴۰۳)
- ۱) پرتو نور با منبع نور
- ۲) میز با نجار
- ☆ ۷۴. کدام گزینه بیانگر نیازمندی انسان به خداوند است؟ (خرداد ۱۴۰۴)
- ۱) «اللَّهُمَّ لَا تَكُنْ لِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةً عَيْنٍ أَبَدًا»
- ۲) «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»
- ☆ ۷۵. پیام کدام آیه شریفه، حاکی از آن است که هر موجودی در حد خودش تجلی بخش خداوند و نشانگر حکمت و قدرت الهی است؟
- ۱) «كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ»
- ۲) «أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ»
- ۳) «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»
۷۶. بیت «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله مان از باد باشد دم به دم» بیانگر کدام عبارت شریفه است؟
- ۱) «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِدْمَانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قُدْرَتِهِ»
- ۲) «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»
- ۳) «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نَوْرِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ»

۷۷. رسول خدا (ص) تفکر در چه چیزی را منع نموده است؟

(۱) چیستی خدا (۲) هستی خدا (۳) صفات خدا

☆ ۷۸. مفهوم بیت «به صحرا بنگرم صحرا تو بینم / به دریا بنگرم دریا تو بینم» کدام است؟

- (۱) اگر قدم به پیش گذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.
- (۲) آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.
- (۳) خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

۷۹. تعبیر «بَعْدَهُ» در حدیث «... رَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ وَ مَعَهُ» به کدام مفهوم اشاره دارد؟

- (۱) وقتی می‌بینیم که اشیا بعد از مدتی از بین می‌روند، می‌فهمیم که تنها خداست که خالق موت و حیات است.
- (۲) وقتی می‌بینیم که اشیا سراسر نیاز در حال حاضر وجود دارند، پس بقای آن‌ها مرهون خداست.
- (۳) با نگاه دقیق به اشیا پیرامون خود درمی‌یابیم که همه آن‌ها قبلاً نبوده‌اند و در پیدایش به خدا نیازمندند.

(کنکور ریاضی ۹۹)

۸۰. از آیه شریفه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ...» کدام مفهوم دریافت می‌شود؟

- (۱) هر چیزی در این جهان، نشانگر نور خالق و پروردگار جهان است و روشنی‌بخش آسمان و زمین می‌باشد.
- (۲) شناخت ذات خداوند، معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل، اما هدفی قابل دسترسی است.
- (۳) هر موجودی در حدّ خودش تجلی‌بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است.
- (۴) خداوند نور هستی است و تمام موجودات تنها در مرحله پیدایش وجود خود را از او می‌گیرند و به سبب او نورانی می‌شوند.

(دی ۱۴۰۳)

☆ ۸۱. با توجه به فرمایش پیامبر اکرم (ص)، «تَفَكَّرُوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ» انسان از درک کدام مورد ناتوان است؟

(۱) حقیقت خداوند (۲) صفات خداوند

کشف ارتباط

ه

☆ ۸۲. هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است.)

ا. این‌که به روشنی در می‌یابیم که جهان دارای آفریننده‌ای حکیم است.	۱. احاطه و دسترسی
ب. موضوعاتی که ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات آن‌ها را دارد.	۲. امور نامحدود
پ. لازمه شناخت چیستی موجودات	۳. خدایابی در فطرت
ت. موضوعاتی که نمی‌توانیم چگونگی وجودشان را دریابیم.	۴. امور محدود
ث. به هر جا بنگرم کوه و در و دشت / نشان از قامت رعنا تو بینم	۵. نیازمندی در بقا
	۶. معرفت عمیق و والا

۸۳. هر یک از گزاره‌های سمت راست به کدام یک از عناوین سمت چپ ارتباط دارد؟ (یک مورد در سمت چپ اضافی است.)

ا. جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است.	۱. نیازمندی جهان به خدا در پیدایش
ب. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند.	۲. نیازمندی جهان به خدا در بقا
پ. پیامبرگرامی ما، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او بگیرد.	۳. آگاهی، سرچشمه بندگی
ت. هر چیزی در این جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی محسوب می‌شود.	۴. نور هستی
	۵. ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

و تعریف مفاهیم و اصطلاحات

و

☆ ۸۴. پدیده:

۸۵. نور:

☆ ۸۶. معرفت عمیق و والا:

۸۷. امور محدود:

۸۸. امور نامحدود:

(شهریور انسانی ۱۴۰۲)

ز سؤالات پاسخ بلند

- ☆ ۸۹. نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با دو مقدمه و یک نتیجه، استدلال نمایید.
(خرداد خارج از کشور ۱۴۰۲، دی ۱۴۰۱، خرداد ریاضی و انسانی ۱۴۰۱، خرداد ۹۸، دی انسانی ۹۸، خرداد خارج از کشور ۹۹)
- ☆ ۹۰. مفهوم ابیات «ذات نایافته از هستی، بخش / چون تواند که بود هستی بخش // خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب دهی» چیست؟
- ☆ ۹۱. مفهوم بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید» را بنویسید.
- ☆ ۹۲. نقش «بنا و معمار» و نقش «خدا» را در ساختن یک مسجد با یکدیگر مقایسه کنید.
- ☆ ۹۳. با ذکر مثال توضیح دهید، چرا هر چیزی که وجودش از خودش نباشد، نیازمند به دیگری است؟
- ☆ ۹۴. با ذکر مثال توضیح دهید چرا موضوعاتی که نامحدودند، ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؟
- ☆ ۹۵. شناخت اولیه همه انسان‌ها از خداوند چیست؟
- ☆ ۹۶. آگاهی انسان به نیازمندی خود به خداوند، چه ثمره‌ای برای او به دنبال دارد؟
- ☆ ۹۷. جمله «آگاهی، سرچشمه بندگی است» را تبیین کنید.
(دی ۱۴۰۳)
- ☆ ۹۸. خداوند نور هستی است، یعنی چه؟ توضیح دهید.
(شهریور ۱۴۰۰)
- ☆ ۹۹. انواع موضوعاتی را که می‌خواهیم در مورد آن‌ها شناخت پیدا کنیم با مثال بیان کنید.
- ☆ ۱۰۰. علت ناتوانی انسان در شناخت ذات و چستی خدا را بنویسید. (چرا انسان در شناخت ذات و چستی خداوند ناتوان است؟)
(شهریور ۹۹، دی ۹۹، دی ۹۸، خرداد انسانی ۹۸ و خرداد ۱۴۰۳)
- ☆ ۱۰۱. چرا حقیقت و چستی خداوند را نمی‌توان شناخت؟ (با ذکر استدلال، اثبات کنید که ذات و چستی خداوند قابل شناخت نیست. یا چرایی عجز انسان در پی بردن به ذات باری تعالی را تحلیل کنید).
(دی انسانی ۱۴۰۳، خرداد انسانی ۱۴۰۲ و دی ۱۴۰۲)

ح درک مطلب

● با توجه به متن‌های زیر، به سؤالات زیر پاسخ دهید:

- ☆ ۱۰۲. سعید در حال تفکر در آسمان بی‌کران و اندیشه در عظمت کهکشان‌ها و منظومه‌ها و سیارگان بود که این پرسش به ذهن او خطور کرد: «به راستی این میلیاردها میلیارد کهکشان و ستاره و سیاره و موجودات متنوع از کجا آمده‌اند؟»
(آ پاسخ این پرسش نیازمند تفکر در کدام مرتبه از نیازمندی جهان به خدا است؟
ب) کدام عبارت شریفه پاسخ‌گوی این سؤال اوست؟
۱) «... أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ»
۲) «مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ قَبْلَهُ وَبَعْدَهُ وَمَعَهُ...»
پ) در حقیقت سعید درباره چه چیزی از این هستی پهن‌آور فکر کرده است؟
- ☆ ۱۰۳. در سفری که امین به شهر اصفهان داشت، از جاذبه‌های توریستی و گردشگری آن، از جمله عمارت عالی‌قاپو بازدید کرد و از خود پرسید که «چرا این عمارت باشکوه هم‌چنان باقی است، اما از معمار و کارگران آن خبری نیست؟ آیا رابطه خدا با جهان نیز این چنین است؟»
(آ پرسش او مربوط به کدام مرتبه از نیازمندی جهان به خداست؟
ب) دو تفاوت اساسی میان رابطه خدا با جهان و رابطه بنا با عمارت چیست؟
☆ ۱۰۴. نرگس هنگام تلاوت آیاتی از سوره نور به آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» رسید. چند لحظه‌ای در اندیشه فرو رفت که «چرا قرآن کریم تعبیر نور را برای خدا به‌کار برده است؟»
(آ تفاوت و شباهت نورهای معمولی با نور بودن خدا چیست؟
ب) این‌که خداوند نور هستی است به چه معناست؟
- ☆ ۱۰۵. وقتی اشعار و دوبیتی‌های باباطاهر را می‌خوانیم که سروده است:
به صحرا بنگرم صحرا تو بینم	به دریا بنگرم دریا تو بینم
به هر جا بنگرم کوه و در و دشت	نشان از قامت رعنا تو بینم
- با دقت و اندیشه در جهان هستی:
- (آ کدام صفات خداوند را مشاهده می‌کنیم؟
ب) به کدام نوع معرفت دست می‌یابیم؟

۲

بخش

پاسخ نامه

هستی‌بخش

درس ۱

- ۱ | آ همه ابعاد و امور زندگی، از جمله پیدایش و بقا
(ب) زیرا خداوند تنها بی‌نیاز جهان است (غنی).
(پ) همه موجودات پدیده‌هایی هستند که وجودشان وابسته به خدای بی‌نیاز است.
(ت) غنی - فقیر
- ۲ | آ یعنی هر لحظه به موجودات هستی می‌بخشد.
(ب) زیرا موجودات همواره به خدا نیازمند هستند.
(پ) زیرا خدا که در ذات خود، هستی‌بخش و فیاض است به نیاز موجودات که پیوسته از او درخواست می‌کنند پاسخ می‌دهد.
- ۳ | آ نور (ب) خداوند نور هستی است یعنی تمام موجودات «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند. (پ) وجود (هستی)
- ۴ | پیامبرگرامی ما، با آن مقام و منزلت خود در پیشگاه الهی، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند.
- ۵ | افزایش خودشناسی موجب درک بیشتر فقر و نیازمندی انسان و در نتیجه سبب احساس نیاز دائمی به خدا و افزایش بندگی انسان می‌شود.
- ۶ | پیدایش پدیده‌ها - موت و فنا - بقا
- ۷ | باین‌که مابه وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم و صفات او را می‌توانیم بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم.
- ۸ | چون نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم.
- ۹ | به دلیل محدود بودن ذهن انسان (نامحدود بودن ذات الهی)
- ۱۰ | برترین نوع عبادت، تفکر مداوم درباره خدا و قدرت اوست.
- ۱۱ | گزینه ۲
- ۱۲ | گزینه ۱
- ۱۳ | غلط (رابطه خدا با انسان، مانند رابطه مولد برق با جریان برق است که قطع نمی‌شود؛ اما مانند رابطه مسجد با سازنده آن نیست).
- ۱۴ | صحیح
- ۱۵ | غلط (نیازمندی مخلوقات به خداوند مربوط به هر دو مرحله به وجود آمدن و بقا است).
- ۱۶ | صحیح
- ۱۷ | صحیح
- ۱۸ | صحیح
- ۱۹ | غلط (هر پدیده‌ای که وجودش از خودش نباشد، نیازمند پدیدآورنده است).
- ۲۰ | غلط (هر پدیده‌ای نیاز به آفریننده دارد نه هر موجودی)
- ۲۱ | غلط (هر چیزی که وجودش از خودش نباشد برای موجود بودن نیازمند به دیگری است).
- ۲۲ | غلط (نیازمند جهان به خداوند، قطع یا کم نمی‌شود).
- ۲۳ | صحیح
- ۲۴ | غلط (میان رابطه خداوند با جهان و رابطه بنا و ساختمان یک تفاوت بنیادین وجود دارد).
- ۲۵ | غلط (جهان همواره و در هر آن به خداوند نیازمند است (نیازمندی در بقا) و این نیاز هیچ‌گاه قطع و یا کم نمی‌شود (ثابت و دائمی)).
- ۲۶ | غلط (رابطه خداوند با موجودات (در بقا) تا حدی شبیه مولد برق با جریان برق است و از این جهت شبیه رابطه ساعت ساز و ساعت نیست).

- ۲۷ | صحیح
- ۲۸ | صحیح
- ۲۹ | صحیح
- ۳۰ | صحیح
- ۳۱ | صحیح
- ۳۲ | صحیح
- ۳۳ | غلط (ذهن آدمی توان و گنجایش فهم چیستی و ذات موضوعات محدود را دارد).
- ۳۴ | صحیح
- ۳۵ | غلط (خداوند حقیقتی نامحدود دارد در نتیجه ذهن محدود انسان نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند).
- ۳۶ | غلط (امامان و پیامبران هم نمی‌توانند ذات خدا را بشناسند).
- ۳۷ | نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
- ۳۸ | پیدایش و بقا
- ۳۹ | پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد.
- ۴۰ | پدیده، نیازمند است و نمی‌تواند هستی‌بخش باشد (هر چیز که وجودش از خودش باشد، هستی‌بخش است).
- ۴۱ | در صورتی که وجودش از خودش باشد. / پدیده نباشد. / پدیدآورنده باشد.
- ۴۲ | اجزای مصنوعات بشری را سازندگان آن‌ها به وجود نیاورده‌اند و خواص آن‌ها را نیز ایجاد نکرده‌اند اما خداوند هم اجزای جهان را به وجود آورده و هم خواص آن‌ها را ایجاد کرده است.
- ۴۳ | پیدایش و بقا (در همه چیز و در هر حال به خداوند نیازمند است).
- ۴۴ | آگاهی
- ۴۵ | افزایش بندگی
- ۴۶ | معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست، مشکل به نظر می‌آید، اما هدفی قابل دسترس است.
- ۴۷ | اگر قدم پیش گذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم.
- ۴۸ | همه اشیا پدیده‌هایی هستند که حتماً علت و خالق آن‌ها را به وجود آورده است. (پیدایش)
- ۴۹ | در صورتی که خودش ذاتاً موجود باشد.
- ۵۰ | تفکر درباره نیازمند بودن جهان در پیدایش خود، به آفریننده و خالق
- ۵۱ | فکر کردن درباره آغاز و پایان هستی
- ۵۲ | یعنی تمام موجودات وجود خود را از او می‌گیرند، به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند.
- ۵۳ | زیرا نمی‌توانیم ذات و چیستی خدای نامحدود را دریابیم.
- ۵۴ | پاکی و صفای قلب
- ۵۵ | دل آدمی به نور و صفای معرفت و شناخت رسیده باشد.
- ۵۶ | خدا را در هر چیز دیدن که یک شناخت عمیق و بالاست.
- ۵۷ | احاطه و دسترسی به آن
- ۵۸ | هر چه معرفت انسان به خود و رابطه اش با خدا بیش تر شود، نیاز به او را بیش تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش تر ابراز می‌کند.
- ۵۹ | مرحله پیدایش
- ۶۰ | موجودات دائماً با زبان حال خود به پیشگاه خداوند عرض نیاز می‌کنند.
- ۶۱ | اگر قدم پیش گذارد و با عزم و تصمیم قوی حرکت کند.

۹۵ | هر کدام از ما بر اساس فطرت خویش، خدا را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم به روشنی می‌دانیم که در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی می‌کند و به موجودات و مخلوقات مدد می‌رساند.

۹۶ | انسان‌های آگاه دائماً سایهٔ لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند و خود را نیازمند عنایات پیوستهٔ او می‌دانند. هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و عجز و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

۹۷ | انسان‌های ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی‌توجه‌اند؛ اما انسان‌های آگاه دائماً سایهٔ لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند و خود را نیازمند عنایات پیوستهٔ او می‌دانند؛ هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیش‌تر شود، نیاز به او را بیش‌تر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیش‌تر ابراز می‌کند.

۹۸ | یعنی تمام موجودات، وجود خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصهٔ هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است.

۹۹ | این موضوعات دو دسته‌اند: الف) دستهٔ اول موضوعاتی هستند که در محدودهٔ شناخت ما قرار می‌گیرند و ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات آن‌ها را دارد مانند گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کیهانشان‌ها ب) دستهٔ دوم موضوعاتی هستند که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد مانند شناخت ذات خداوند زیرا لازمهٔ شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است و چون خداوند حقیقتی نامحدود دارد، در نتیجه ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید.

۱۰۱ | لازمهٔ شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است، از آن‌جا که ذات خداوند حقیقتی نامحدود و ذهن انسان‌ها محدود است، بنابراین ما نمی‌توانیم به ذات او احاطه پیدا کرده و او را بشناسیم.

۱۰۲ | آ) نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

ب) گزینهٔ ۱

پ) دربارهٔ آغاز و پایان این هستی پهن‌آور

۱۰۳ | آ) نیازمندی جهان به خدا در بقا

ب) اول: بنا اجزای عمارت را به وجود نیاورده است و کار او فقط جابه‌جا کردن مصالح و چینش آن‌ها است. اما خداوند خالق مصالح و خواص آن و حتی خالق خود بناست. دوم: عمارت با ساخته شدن از بنا بی‌نیاز می‌شود اما موجودات چنین نیستند و پس از پیدایش نیز هم‌چنان، مانند لحظهٔ نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند.

۱۰۴ | آ) تفاوت در این است که نورهای معمولی منشأ مادی دارند اما خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند، یعنی منشأ مادی دارند. شباهت در این است که نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود. ب) یعنی تمام موجودات وجود خود را از خدا می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصهٔ هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است.

۱۰۵ | آ) علم و قدرت الهی

ب) معرفت عمیق و والا که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند.

۶۲ | گزینهٔ ۲

۶۳ | گزینهٔ ۲

۶۵ | گزینهٔ ۱

۶۷ | گزینهٔ ۲

۶۹ | گزینهٔ ۱

۷۱ | گزینهٔ ۱

۷۳ | گزینهٔ ۱

۷۵ | گزینهٔ ۳

۷۷ | گزینهٔ ۱

۷۹ | گزینهٔ ۱

۸۱ | گزینهٔ ۱

۸۲ | آ) ۳ (ب) ۴ (پ) ۱ (ت) ۲ (ث) ۶

۸۳ | آ) ۲ (ب) ۵ (پ) ۳ (ت) ۴

۸۴ | موجودی که وجودش از خودش نبوده و نیست.

۸۵ | چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود.

۸۶ | این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والاست.

۸۷ | موضوعاتی که ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را دارد.

۸۸ | موضوعاتی که ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات آن‌ها را ندارد.

۸۹ | مقدمهٔ اول: ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نیست.

مقدمهٔ دوم: موجوداتی که پدیده‌اند، نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که وجودش از خودش باشد و ذاتاً موجود باشد.

نتیجه: ما و این جهان در پدید آمدن و هست شدن به آفریننده‌ای نیازمندیم که سرچشمهٔ هستی باشد.

۹۰ | پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست برای موجود شدن نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد بلکه وجودش از خودش باشد.

۹۱ | آنان که با دقت و اندیشه به جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

۹۲ | اگر اندکی دقت کنیم، درمی‌یابیم که یک تفاوت اساسی میان این دو رابطه وجود دارد. مسجد از مصالح ساختمانی تشکیل شده که هیچ کدام از آن‌ها را بنا به وجود نیاورده است بنا نه اجزای ساختمان مسجد را پدید آورده و نه خواص آن اجزا را، کار بنا فقط جابه‌جایی مواد و چینش آن‌هاست اما خداوند خالق مصالح، خواص آن‌ها و حتی خالق خود بناست. بر این اساس وجود و هستی بنا و نیز وجود مصالح و خواص آن‌ها، همه وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آن‌ها از بین می‌روند و ساختمان تلاشی می‌گردد.

۹۳ | پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد بلکه وجودش از خودش باشد، همان‌طور که چیزهایی که شیرین نیستند برای شیرین شدن نیازمند چیزی هستند که خودش شیرین باشد.

۹۴ | لازمهٔ شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است و ما به دلیل محدود بودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم مانند حقیقت خداوند.